

ӘОЖ 342.9

Н.Е. Ермаханбет

Қазақстан Республикасы ІІМ Алматы Академиясы Ғылыми-педагогикалық магистратура магистранты, полиция аға лейтенанты, Қазақстан, Алматы қ.
E-mail: mr.nurik.ru@mail.ru

Әкімшілік бақылауды және қадағалауды жетілдіру мәселелері

Аңдатпа. Бұл мақалада автор әкімшілік бақылау мен әкімшілік қадағалау институттары арқылы мемлекетте және қоғамда әкімшілік құқықтық тәртіпті реттеу мәселелерін талқылап, оларды шешу жолдарын қарастырған.

Түйін сөздер: бақылау, мемлекеттік басқару, әкімшілік бақылау, әкімшілік қадағалау, мемлекеттік инспекция, атқарушы билік.

Қоғамда құқықтық саясатты әрі қарай жетілдірудің негіз мемлекеттің басқару және бақылау функцияларын жетілдіру десек қателеспеген болар едік. Мемлекеттің басқару және бақылау қызметі әкімшілік бақылау мен әкімшілік қадағалаудан өз бейнесін табуда. Қазіргі кездегі әрекет етуші заңнамаға енгізіліп жатқан өзгертулер мен толықтырулар әкімшілік бақылау мен қадағалауды толық қанды жүзеге асыру мақсатында жүргізіліп келеді.

Мемлекеттік тәртіп – мемлекеттің және оның өкілетті органдарының тәртібі, ол бойынша барлық мемлекеттік органдар, кәсіпорындар, мекемелер, ұйымдар, лауазымды тұлғалар және азаматтар өздеріне жүктелген мақсаттар мен міндеттерді дер кезінде, дәл орындауға тиіс. Заңдылық пен тәртіпті қолдау және нығайту міндеті жүктелген мемлекеттік органдардың ерекше жүйесі әрекет етеді. Олардың жүзеге асыратын әртүрлі құқықтық және ұйымдық қызметтерінің түрлері мен әдістері, қолданатын практикалық амал-тәсілдері, операциялары, жұмыс түрлері заңдылықты қамтамасыз ету тәсілдері деп аталады.

Бақылау – объектілердің белгіленген көрсеткіштерден (параметрлардан) ауытқуларын жою мақсатында оның қызмет ету процесін байқау және тексеру жүйесі.

Атқарушы билік сферасындағы бақылаудың мәні осыған өкілетті органның ұйымдық-құқықтық тәсілдерді және құралдарды пайда-

лана отырып атқарушы билік органның немесе лауазымды тұлғаның қызметінде заңдылықтан қандай да бір ауытқулар бар ма, жоқ па соны айқындайды, ал егер де осындай ауытқулар болса, онда оларды өз уақытында жояды, бұл кезде бұзылған құқықтарды қалпына келтіреді, жауапкершілікке тартады, заңдылықты және тәртіпті бұзудың алдын алуға шаралар қабылдайды.

Әкімшілік қадағалау – мемлекеттік басқаруда заңдылықты қамтамасыз етудің арнайы тәсілдерінің бірі. Әкімшілік қадағалау – атқарушы биліктің қарамағындағы ұжымдық және жеке субъектілердің құқық нормаларын сақтау үшін жүргізетін, үстінен қарайтын бақылау.

Әкімшілік қадағалаудың мән-маңызы – ол басқару сферасында әрекет ететін заңдарда және заң күшіндегі актілерде бекітілген арнайы ережелер мен талаптардың орындалуын байқау, бақылау. Бұл – жол жүру ережелерін, қауіпсіздік ережелерін, сауда, санитарлық, табиғатты қорғау нормаларын орындалуын қадағалау.

Әкімшілік қадағалау атқарушы билік органдарын, кәсіпорын, мекеме, ұйым, қоғамдық бірлестіктер, азаматтарға қатысты жүргізіледі. Оны арнайы органдар жүзеге асырады. Көптеген ведомстволарда арнайы қадағалау қызметтері бар және олар мемлекеттік инспекциялар деп аталады.

Мемлекеттік инспекция – жеке және заңды тұлғалардың нақты ережелерді сақтау үшін

қадағалау жүргізетін арнайы мемлекеттік органдар. Сонымен қатар салықты және бюджетке міндетті түрде төлейтін төлемдерді төлеу үшін бақылау жасайды, таулы жерде жұмыс жүргізу мен атомдық өндірістерде қауіпсіздікті бақылайтын, энергетикалық қондырғылардың қауіпсіздігі үшін, қалаларда архитектуралық стилдерді сақтау үшін бақылау жүргізетін инспекциялар бар.

Мемлекеттік инспекцияларға функционалды билік және барлық органдардың үстінен қарайтын өкілеттіліктер берілген, соның ішінде бұзушыларға әкімшілік мәжбүрлеу шараларын қолдану да көзделген.

Арнайы қадағалау ведомстволары ҚР Үкіметіне бағынады, ведомстволық қызметтер сәйкес арнайы құзырлығы бар орталық органдарға бағынады.

Әкімшілік қадағалаудың ерекшелігі қадағалау субъектісі мен объектісінің арасында бағыныштылық жоқ және нақты жағдайда қадағалау объектісіне қадағалау субъектісі әкімшілік мәжбүрлеу шараларын қолдана алады.

Бақылау – бұл белгіленген мөлшердегі параметрлерден ауытқуды жою мақсатында қызмет ету процесін бақылау (байқау) және тексеру жүйесі. Атқарушы билік органдарының қызметіне бақылау жасаудың мәні – ол осыған өкілетті мемлекеттік органдар мен қоғамдық ұйымдар ұйымдық-құқықтық тәсілдер мен құралдарды пайдаланып бақылаудағы атқарушы билік органдары мен олардың лауазымды тұлғаларының қызметтерінде заңдылықтан қандай да болмасын ауытқулар жіберілді ме соны анықтайды. Егер осындай ауытқулар болса, соны өз уақытында жойып, осы кезде бұзылған құқықтарды орнына келтіріп, кінәлілерді жауапкершілікке тартады, заңдылықты және тәртіпті бұзуды болдырмауға шаралар қабылдайды. Бақылауды мемлекеттік билік органдары, жалпы, салалық және сала аралық құзырлы мемлекеттік басқару органдары, сот органдары қолданады.

Бақылау субъектілеріне байланысты келесідей бөлінеді:

- президенттік бақылау;
- парламенттік бақылау;
- үкіметтік бақылау;
- соттық бақылау.

Жоғарыдағылардың негізінде құқық қорғау органдарымен жүргізілетін әкімшілік бақылау деп заңмен көзделген, бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған, бірақ мінез-

құлқында қайталама қылмыс істеу мүмкін деп қауіптенетін адамдарға профилактикалық шара ретінде қолданылатын қадағалауды айтамыз. Әкімшілік бақылаудың мақсаты – ол түзеу мекемесі босатылып шыққан сотталғандар жаңадан қылмыс жасамауын ескерту және оларға профилактикалық-тәрбиелік әсер ету. Бұл шараны бақылайтын адамдардың жұмыс орнында, тұрған жерінде адамгершілік абыройы мен намысына тию немесе беделін түсіру сияқты мақсат жоқ.

Кәмелетке толмаған, бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған, аса қауіпті қайталап жасаған қылмысы үшін ауыр және өте ауыр қылмыстары үшін, бас бостандығынан айыруға екі және одан да көп сотталған адамдарға, босатылғаннан кейін де ішкі істер органдарының ескерткеніне қарамастан үздіксіз қоғамдық тәртіп немесе өзге азаматтардың құнын, басқа да құқық бұза берсе, онда әкімшілік қадағалау тағайындалады.

Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдар жөнінде әкімшілік бақылау қою үшін материалдарды жинауға тек қана жазаны атқарушы мекемелер мен органдардың құқы бар. Мұнымен бірге, көрсетілген адам қоғамдық тәртіпті, сондай-ақ басқа да құқық бұзғаны үшін бір жылдың ішінде екі реттен кем емес әкімшілік жолымен жазалануы керек және тағы да жыл ішінде осындай тәртіп бұзса ғана аумақтық органдар сотқа әкімшілік бақылау қою туралы өтініш хат жібереді.

Әкімшілік бақылауды тағайындау үшін сотқа ұсыныспен бірге үкімнің көшірмесі мен бұл адамға әкімшілік бақылау қою керектігін дәлелдейтін басқа да материалдар жіберіледі. Соттың мәжілісіне әкімшілік бақылауын қоюға ұсынылған адам шақырылады, ал сотталғандар ісі қаралғанда, сот мәжілісі түзеу мекемесін де жүргізіледі. Сот мәжілісіне міндетті түрде ұсыныс жасаған органның уәкілі қатысады, ал бақыланушы тілек білдірсе, оның қорғаушысы қатысады.

Істі қарағаннан кейін сот қаулы шығарады, ол орындау үшін аудандық ішкі істер органының бастығына, сондай-ақ түзеу мекемесінің бастығына жіберіледі. Түзеу мекемесі оперативтік бөлімдерінің басқа қызметкерлерімен бірге отырып босатылған адамдар жөнінде мәліметтер жинау шараларын жүргізеді. Ал ол мәліметтерді ішкі істер органына жібереді.

Сотталғанға бас бостандығынан айыру орнынан босатыларда соттың әкімшілік бақылау қою, оның мерзімі туралы соттың қаулысымен босатылушы өз қолын қою арқылы таныстырылады. Ішкі істер органының рұқсатымен басқа елді мекенге барғанда бір тәуліктен артық мерзімде болатын болса, ішкі істер органына тіркелуі керек.

Әкімшілік бақылаудың тоқтатылу тәртібі: ұзарту жөнінде негіз болмаса белгіленген мерзімі өткеннен кейін; тұрмыста, жұмыста оң мінез көрсетіп түзелу жолына бекем түскенін бақылау керек болмағанда; одан соттылығы алынғанда; бақылаушының сотталуы, өліміне байланысты тоқтатылады.

Ішкі істер органы әкімшілік бақылауды жүргізгенде заңдылықтың сақталуын Қазақстан Республикасы Бас Прокуроры және оған қатысты прокурорлар бақылайды.

Бүгінгі таңда әкімшілік бақылау мен әкімшілік қадағалауды жүзеге асыру заңнамалық тұрғыда реттелген, алайда оны тиісінше жүзеге асыру механизміне бағытталған белсенді құқықтық шаралар әлі де маңызды мәселе болып қала бермек.

Әдебиеттер

- 1 Горшенев В.М. Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе. – М., 1972.
- 2 Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4 т. – М.: Тера, 1995. – Т. 2.
- 3 Студеникина М.С. Государственный контроль в сфере управления. – М., 1974.
- 4 Соловей Ю.П. Правовое регулирование деятельности милиции в РФ. – Омск, 1993.

5 Ашитов З.О., Ашитов Б.З. Қазақстан Республикасының құқық негіздері: Оқу құралы. – Алматы: Жеті жарғы, 2003.

6 Баянов Е. Әкімшілік құқық. – Алматы, 2007.

7 Баянов. Е. Мемлекет және құқық негіздері. – Алматы, 2003.

8 Бекіш Сейдешұлы. Әкімшілік құқық пәні бойынша дәрістер. – Алматы, 2004.

9 Кайыржанов Е.И. Правовое развитие Казахстана за десять лет государственной независимости (Материалы Международной научно-практической конференции). Часть 1. – Алматы, 2001.

References

- 1 Gorshenev VM Methods et organicas formas regulandam in socialist societatis. – M., 1972.
- 2 Dahl V. DECLARATIVUS Dictionary of verbis. 4 volumina. – M.: Terra, 1995. T. II.
- 3 Studenikina MS Status Imperare procuratio. – M., 1974.
- 4 JP Nightingale Legal regulandam vigilum Russia. – Omsk, 1993.
- 5 Ashit ZO, Ashit BZ Kazakhstan Respublikasynun құқық негіздері: Оқу құралы. Алматы: Zheti Zhargy, 2003.
- 6 Е. Әкімшілік құқық accordion. – Алматы, 2007.
- 7 Accordion. E. Memleket zhane құқық негіздері. – Алматы, 2003.
- 8 Bekish Seydeshuly. Әкімшілік құқық рәні бойынша дәрістер. – Алматы, 2004.
- 9 Kayyrzhanov EI Legal Aliquam Kazakhstan pro decem annos statu independentiam (International scientific – practica colloquium). Part I. – Алматы 2001.

Н.Е. Ермаханбет

Проблемы усовершенствования административного контроля и надзора

Настоящая статья посвящена актуальным проблемам административного права. Автором рассмотрены проблемные аспекты теории и практики применения норм административного законодательства при осуществлении административного надзора и контроля.

Ключевые слова: Контроль, государственное управление, административный контроль, административное контролирование, государственная инспекция, исполнительная власть.

N.E. Ermaganbet

Problem improvement administrative control and supervision

The article is dedicated to actual problems of administrative law. Author are considered problem aspects to theories and practical persons of the using the administrative legislation at implementation of administrative supervision and control.

Keywords: control, public administration, administrative control, administrative monitoring, state inspection, executive power.